

¹ Гл.: Трубачев О. Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. М., 1959.

² Гл.: Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. М., 1977; Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. М., 1979.

³ Гл.: Супрун А. Е. // Методы изучения лексики. Мн., 1975. С.164.

⁴ Гл.: Трубачев О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках. М., 1966; Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические эподы. М., 1969; Клепикова Г. П. Славянская пастушеская терминология. М., 1974.

⁵ Гл.: Супрун А. Е. Лексическая типология славянских языков. Мн., 1983.

⁶ Гл.: Плотников Б. А. О форме и содержании в языке. Мн., 1989. С.195 і наст.

⁷ Ревзин И. И. Метод моделирования и типология славянских языков. М., 1967. С.30.

⁸ Гл.: Грабчиков С. М. Русско-белорусский словарь. Мн., 1985.

І.І.ЖЫПІНСКАЯ

СІСТЭМА КОЛЕРААБАЗНАЧЭННЯЎ У БЕЛАРУСКІХ І РУСКІХ ЗАМОВАХ

Карціна свету, адлюстраваная ў рытуальных, архаічных па сваёй прыродзе замоўных тэкстах, узнікае на падставе фундаментальных катэгорый звычайнай свядомасці – чалавек, месца (прастора), час, якія выступаюць у выглядзе складанага, шматграннага і адзінага комплексу, у сувязі і ўзаемадзеянні яго элементаў. У свядомасці чалавека адбываецца выразны падзел акаляючай прасторы, часу і чалавечага калектыву на “сваё”, добрае (са станючым значэннем для чалавека) і на “чужое”, благое (з адмоўным значэннем). Пад “сваім” і “добрам” разумеюцца: хата, двор, вёска, неба, рай, дзень, раніца, вясна, сонца; поўдзень, усход; хрысціянін, хрысціянскія багі і святыя і г.д.; а пад “чужым” і “благім” – комплекс вады (возера, сажалка, балота, мора, бераг мора і г.д.), лес, гара, поле; поўнач, захад, апраметная; вечар, ноч, поўнач, зіма, месяц; нехрысці, нячыстая сіла, мёртвыя і г.д.

Такі падзел навакольнага свету замацоўваецца колеравымі характарыстыкамі, якія даюцца суб’ектам (чалавекам) замовы прадметам, з’явам прыроды і г.д. У замоўных тэкстах колераабазначэнні выступаюць у якасці дадатковых класіфікатараў прасторы, часу і сацыяльных адносін у калектыве. Усё самае каштоўнае і значнае чалавек адзначае колерам, адрозніваючы такім чынам навакольныя прадметы, людзей, звышнатуральных істот і г.д.

Сістэма колеравых абазначэнняў, якая вылучаецца ў мове замоўных тэкстаў, параўнальна невялікая. У даследуемым матэрыяле сустракаецца менш за два дзесяткі колераабазначэнняў. Адрозніваюцца:

асноўныя колеры: белы, чырвоны, сіні, зялёны, жоўты, чорны;

некаторыя адценні: залаты, сярэбраны, папяровы, барвовы, вараны;

змешаныя колеры: рыжы, рабы, руды, шызы, бурны, бронны, шэры.

Усе названыя колераабазначэнні ў замоўных тэкстах часцей за ўсё выступаюць у выглядзе бінарных карэляцый, якія з’яўляюцца ў большасці выпадкаў больш дробнымі рэалізацыямі цэнтральнай для гэтай групы апазіцыі **светлы–цёмны**. У замовах вылучаюцца наступныя карэляцыі, прымеркаваныя да колеру: *белы–чорны, чырвоны–чорны, чырвоны–белы, сіні–чорны, зялёны–жоўты, чырвоны–жоўты, залаты–чорны(шэры), сярэбраны–чорны(шэры), белы–шэры, чырвоны–сіні, белы–жоўты, сіні–жоўты, зялёны–сіні, залаты–сярэбраны*.

Колераабазначэнні выконваюць у замовах дапаможную ролю, гэта значыць, што яны характарызуюць несутнасны (вонкавы) бок аб’екта сказа. У сувязі з гэтым цікавым уяўляецца той факт, што ўсё, што спалучаецца са **светлым** (белым, залатым, сінім, сярэбраным), валодае станоўчым значэннем і апісваецца суб’ектам як “сваё” (выключэнні нешматлікія), а ўсё, што звязваецца з **цёмным** (чорным, жоўтым, які выступае ў замовах у сувязі з **цёмным, шэрым**), – адмоўным значэннем, характарызуецца як “чужое” (Параўн. напрыклад, белы колер у сувязі з днём, жыццём; чырвоны ў сувязі з хрысціянскімі багамі, святымі, а таксама ключамі, замкамі, якія зачыняюць хату, хваробу, чалавека; чорны – у сувязі з ноччу, смерцю, апраметнай, морам; шэры – у сувязі з арлом, воўкам; жоўты звязаны з адсыланнем хвароб на жоўтыя пяскі і г.д.). Цікавымі з’яўляюцца колераабазначэнні *чырвоны, сіні, зялёны*, якія могуць выступаць у замовах у якасці то першага члена супрацьпастаўлення **светлы–цёмны**, то другога, што значыць, яны абазначаюць то станючыя, “свае” для суб’екта прадметы, то адмоўныя і “чужыя”.

Усе колераабазначэнні, якія сустрэліся нам у даследаваных замоўных тэкстах, для зручнасці магчыма аб’яднаць у наступныя групы:

1. Група азначэнняў белага колеру, якая пададзена колераабзначэннямі: белы, папяровы, сярэбраны, броні, шызы.

Белы колер і яго адценні ў замовах выступаюць як колер добра, вылячэння, поспеху, перамогі над злымі сіламі, як колер ачышчэння, далучэння да свету добрых багоў; разам з чырвоным яны абазначаюць жыццё, шчасце; белы колер таксама можа выступаць і як міфалагічны эквівалент дзённага святла, якое ўспрымаецца людзьмі як дабро. Параўн., напрыклад: *...Перад імі стаіць... белая бяроза, усяму свету прыгожа; з-пад тые бярозы працякала крыніца... І эту вадзіцу-царыцу ўсі праваслаўныя хрысьціяне бралі, у Госпада Бога міласці ўпрашалі...* (Зм.* , 107), *...на рацэ на Ірдані... сядзіць дзедзька, беленькі... пушчаець ён свой душочак на ўвесь белы святочак ад таго шалякі...* (Зм., 433), *...Дуйте и винтите по всему свету белому и по всему люду крещеному...* (РЗ*, 206), *...на белом камне Олатыре сидит белая птица... белыми крыльями отмахивала призоры и наговоры...* (РЗ, 192), *Господи, благослови на сегодняшний белый день...* (РЗ, 187).

Белы ці сярэбраны колеры выступаюць таксама ў замоўных тэкстах як прымета верхніх, звышнатуральных сфер, святасці, хрысціянства, боскасці. Параўн.: *...Идём мы на Белую Русь белую косць крышыць...; ...забудзьце дарогу на святую Русь...*(Зм.,859), *...стоит Божий остров, на том острове лежит бел горюч камень Алатыр, а на камені святой пророк Илья с небесными ангелами...* (РЗ, 194). Белы ці сярэбраны колеры таксама сігналізуюць у большасці замоўных тэкстаў аб з'яўленні асобы, што мае дачыненне да анельскага чыну, ліку святых, якія звычайна апрануты ў белае ці сярэбранае адзенне і ездзяць на белым, шызым ці броным кані, а таксама маюць пры сабе сярэбраныя і залатыя прадметы, напрыклад: *...на белым камяні стаіць прастол; на прастоле Сус Хрыстос сядзіць, залатою трасьціною апіраецца і срэбраным мечам намяраецца на дзядоў-чараўнікоў...* (Зм., 9).

Цікава ўжыванне ў замоўных тэкстах белага колеру як складаючага стандарт чалавечай прыгажосці; у прыгожага чалавека заўсёды белы твар, белыя рукі, белае або "папяровае" цела, белая косць. Параўн., *...Накладзіце на мяне белэ цело, румянэ лічэнько і красоту, каб я була ясна-красна, як у цэркві свечы...* (Зм., 1319), *...стану своим белым бумажным телом... в лицо его белое, в брови черные, в уста сахарные, во всю его красоту молодецкую...* (РЗ, 227). У многіх замоўных тэкстах сустракаецца пачатковая формула тыпу: *"устану я раненька, умыюся беленька..."* (Зм., 1291), якая, можна лічыць, звязана з белым колерам як сімвалам прыгажосці і ачышчэння.

У вельмі рэдкіх выпадках белы і сярэбраны колеры характарызуюць пасрэднакаў паміж суб'ектам (чалавекам) замоўны і нячыстая сілай у "чорных" замовах. Параўн.: *...Попрошу я белого кречета: слетал бы он в чисто поле, в синее море... попросил бы он окаянную силу...* (РЗ, 228). Аднак такое ўжыванне гэтых колераў сустракаецца вельмі рэдка, звычайна колераабзначэнні названай групы ў замоўных тэкстах звязваюцца з тым, што характарызуецца суб'ектам як "сваё" са станючым значэннем, тым самым канкрэтызуючыся ў першых членах апазіцыі: *жыццё-смерць, дабро-зло, свой-чужы, дзень-ноч, хрысціянін-нехрысць, верх-ніз, неба-зямля, неба-апраметная, добры-благі.*

2. Група азначэнняў чырвонага колеру, якая пададзена наступнымі каляровымі характарыстыкамі: чырвоны, залаты, рыжы, рабы, руды, барвовы і буры.

Чырвоны і залаты колеры могуць праяўляцца ў замоўных тэкстах у тых жа кантэкстах, што белы і сярэбраны, сімвалізуючы такія найважнейшыя для чалавека паняцці, як жыццё, сіла, энергія, святасць, боскасць, улада. Чырвоны і залаты – гэта колеры цароў (нават цароў нячыстай сілы, цароў сярод жывёл), таксама хрысціянскіх і язычаскіх багоў, святых. Параўн., напрыклад: *...упрашаю, святое Юр'е, выхадзі са сваімі замкамі, залатымі ключамі...* (Зм., 128), *...Под красным солнышком – окян-море... стоит Божия церковь, в этой апостольской церкви, на золотом стуле, сидит Матерь Божия...* (РЗ, 186), *...Ты, змей лютый, золотая голова...* (РЗ, 153).

З чырвоным, залатым і барвовым колерамі ў замоўных тэкстах суб'ект звязвае святло, сонца, дзень, усход, раніцу, агонь (у станючым значэнні), лета, дзень, славу, здароўе, ваду, дзяўчыну, каханне: *...у той каморы сядзіць красная*

* Зм. – Замовы, РЗ – Русские заговоры.

дзявіца. Краснае каханне, закрыў наша паданне! (Зм., 145), ...Таска краснай зары даждыдаецца... Як дню без краснага солнышка не буваць... (Зм., 1298), ...пойду... в восточную сторону под красное солнце... (РЗ, 61), Ехаў Касьцянін на красным кані ў красным жупрані, у красных чаботах, у красных нагавіцах і ў краснай шапцы. – Куды едзеш? – Я еду агонь заліваці... (Зм., 26).

Але чырвоны колер можа выступаць у замовах як колер крыві (чыстай і нячыстай), як колер начной, вечаровай зары, колер агню (у адмоўным кантэксце), можа звязвацца з хваробамі, што гаворыць аб яго дачыненні да другіх членаў супрацьпастаўленняў жыццё–смерць, шчасце–няшчасце, добры–благі, дзень–ноч, рання–вечар, хрысціянін–нехрысць. Параўн.: ...скула-скуліца, красная дзявіца, выгаварую я цябе... (Зм., 712), ...з польмы выбегала сатана... (Зм., 1281), ...Як астанавілася сэрца ў пакойніка, астанавіся кроў... (Зм., 495), ...Кровь-яровица, красная девица... (РЗ, 63).

Такім чынам, чырвоны колер у замоўных тэкстах можна разглядаць як амбівалентны. Адценні чырвонага колеру, якія маюць у сваёй аснове чырвоны: *буры, рыжы, рабы, руды*, выкарыстоўваюцца, як правіла, для назвы масцей жыўёл. Колераабазначэнне *чырвоны* ў некаторых замовах можа таксама ўжывацца (аналагічна беламаму) у значэнні “прыгожы”, напрыклад: ...казался краснее красного солнца, светлее светлого месяца... (РЗ, 224), ...каб я була ясна-красна... (Зм., 1319).

3. Група абазначэнняў чорнага колеру, якая складаецца з трох колераабазначэнняў: *чорны, шэры і вараны* (масць жыўёл).

Чорны і шэры колеры ў замоўных тэкстах звязваюцца з цемрай, цёмнай ночы, магілай, апраметнай, смерцю, зімой, горам, хваробамі – гэта значыць з усім тым, што атаясамліваецца чалавекам з “благім” і “чужым” для яго.

У замовах чорным і шэрым колерамі апісваюцца ўвасабленні ляснога злога пачатку: *мядзведзь, крумкач, воўк, змяя*. Параўн., напрыклад: ...чорны воран... нясі туды, дзе вецер не вее, дзе сонца не грэе... (Зм., 684), ...і замаўляю сваю скаціну... ад серага ваўка і чорнага мядзведзя... (Зм., 162), ...а ў том кусці чорнае руно, а ў том руні чорная гадзіня Адарэнадзіня... (Зм., 368), ...в Черном море есть серой зверь... (РЗ, 280).

Чорны і шэры – гэта колер ночы, нячыстай сілы, ведзьмакоў, а таксама ўсяго “чужога”, што знаходзіцца за межамі локуса “сваёй” прасторы (лясы, палі, моры, горы і г.д.). Параўн.: ...Каб ведзьма не хадзіла, чорнай сцежкі не таптала... (Зм., 89), ...чорна гора забярэце... (Зм., 1247). Разыйдзіцеся вы, валасьні, па чорнай зямлі, па цёмным ляску... у чырвону сасну... (Зм., 747), ...Як проці цёмнай ночы ўвесь мір сцішыцца... (Зм., 610), ...и снесите в черные грязи... (РЗ, 187), ...навстречу бегут семь духов: все злые, все черные, все нелюдимые... (РЗ, 180), ...от черного глаза, от худого глаза... (РЗ, 124), ...В чистом поле есть сер камень; грызите, грыжи, серый камень... (РЗ, 101).

Цікавым уяўляецца ўжыванне ў замовах чорнага колеру для станюўча абазначаных прадметаў, як правіла, для абазначэння колеру адзення манахаў, свяшчэннаслужыцеляў: ...ішоў Сус Хрыстос, Пётра-Паўла, святы Лля... будзем жа мы пакрываць чорнай рызаю... (Зм., 1063). Аднак такое ўжыванне чорнага колеру сустракаецца рэдка. Чорны колер таксама выкарыстоўваецца ў замовах пры сацыяльнай характарыстыцы людзей, прычым толькі пры апісанні людзей, якія не належаць класу суб’екта. Параўн.: Ехалі пань, чорныя жупаны, красныя каўняры, чорны карэты... (Зм., 731), Ехаў цыган на чорным кане ў чорным жупане, чорнай нагайкаю каня паганяе... (Зм., 1004).

Часам адмоўнае для чалавека значэнне мора ў тэкстах падкрэсліваецца эпітэтам “чорны”, а станюўчае – “сіні”. Параўн., напрыклад: ...В темном лесе есть Черное море, в Черном море есть [плавает] Черт да Чертуха, Водяной да Водянуха... (РЗ, 250), ...на сінім моры, тры дзявіцы... болі выганяйце... К Чорнаму мору пушчай рожу чорную, сінюю... (Зм., 717).

Колераабазначэнне *вараны* выкарыстоўваецца для ўдакладнення масці жыўёл, таму яно выступае ў замовах як нейтральнае.

Такім чынам, чорны і шэры колеры цесна звязаны з другімі членамі супрацьпастаўленняў, якія характарызуюцца суб’ектам, як *благія “чужыя”* для яго: *дзень–ноч, добры–благі, свой–чужы, хрысціянін–нехрысць, усход–заход (сувязь з сонцам), хата(двор)–лес(поле, мора, гара...), унутраны–вонкавы, верх–ніз, зямля–апраметная, рання–вечар*.

4. Група азначэнняў сіняга колеру складаецца з аднаго прыметніка – *сіні*.

Сіні колер выкарыстоўваецца ў замоўных тэкстах для апісання неба, вады (мора, рэк, азёр), агню. Параўн.: ...в синем море – синий камень. На синем камне сидит Пресвята Мать Богородица... (РЗ, 6), ...ходзіць ён... па сіняму мору... раскладаець сіні (а)ганёчак... (Зм., 433).

Сувязь сіняга колеру з небам гаворыць аб магчымасці яго кантакту з першымі членамі супрацьпастаўленняў *хрысціянін–нехрысць, свой–чужы*.

Сіні колер, які выступае як эпітэт вады (у прыватнасці – мора), – амбівалентны, таму што сіняе мора ці вада, рака могуць выступаць у замоўных тэкстах са станоўчым і з адмоўным значэннем. Параўн.: ...у синего моря Окиана лежит Огненный змей. Срягается и снарягается он зажигать горы... (РЗ, 209), ...в восточной стороне есть синее море Окиян; на Окияне – море святой Божий остров... стоит святая церковь... сидит Матерь Божия... (РЗ, 60), ...Залатника ўгавараю, на сіня мора адпраўляю... (Зм., 782).

У некаторых замовах хваробе прыпісваецца сіні колер; а таксама хвароба, нагавор, вядзьмарства і г.д. могуць ссылацца на “сінія лозы”: ...Ідзі ты (скула)... за сінія лозы... дзе людзі не ходзяць... (Зм., 671), ...помач ад рожы давай: ад рожы-ражавіцы, ад краснай краснавіцы, ад сіняй сінявіцы... (Зм., 714), ...под плитой синой есть щука синяя, у щуки синой есть зубы железные...поедает та щука и пожирает 12 ноктей у коня... (РЗ, 288).

Такім чынам, сіні колер, з аднаго боку, можа звязвацца з першымі членамі супрацьпастаўленняў *свой–чужы, добры–благі, хрысціянін–нехрысць, верх–ніз, неба–зямля, неба–апраметная, вада(мора)–суша(зямля)*, а з другога боку, з другімі членамі пералічаных супрацьпастаўленняў і апазіцый: *унутраны–вонкавы, хата(двор)–поле(вада,лес...)*.

5. Група азначэнняў жоўтага колеру пададзена малаўжывальным колераабазначэннем – *жоўты*. Гэты колер у замоўных тэкстах звязваецца з пяском, але ў адных выпадках жоўты пясок выступае нейтральна ў адносінах да суб'екта замоў, а ў іншых – суб'ект ссылае на “жоўтыя пяскі” ўсё благое і “чужое” для сябе. Параўн.: ...Скула-скуляніца... ідзі на зялёны дубравы, на жоўтыя краскі... (Зм., 699), ...Обмывают эти реки... круты берега, и желты пески... (РЗ, 17), ...быть тебе... за желтыми песками... (РЗ, 16).

Жоўты колер можа быць звязаны і з апісаннем хваробы, зрэшты як і большасць другіх колераабазначэнняў: ...поможи мне, Господи, ...золотуху выговорить, пересудную... желтую-желтавицу, синюю-синявицу... (РЗ, 15), ...кінь жоўтую квятку, гэта ёсць жоўтая рожа... (Зм., 727).

Такім чынам, жоўты колер можа быць у замовах нейтральным у адносінах да суб'екта (чалавека) ці звязвацца з другімі членамі супрацьпастаўленняў: *свой–чужы, унутраны–вонкавы, добры–благі, хата(двор)–лес(поле, мора і г.д.)*.

6. Група азначэнняў зялёнага колеру, якая таксама складаецца з аднаго малаўжывальнага ў замоўных тэкстах колераабазначэння – *зялёны*. Зялёны колер (аналагічна жоўтаму) можа адносіцца да расліннасці, а таксама выкарыстоўвацца для абазначэння хвароб і месца адсылкі. Параўн., напрыклад: *Ішоў Гасподзь Ісус Хрыстос у зялёныя лугі гуляць, усякіх разных траў, цвятоў сарываць... (Зм., 380), ...прымі рожу зялёную... (Зм., 717), ...подите вы, черви, на запад солнца, на зеленую дуброву... (РЗ, 263)*.

Зялёны колер часта звязваецца з дрэвам, размешчаным на моры, якое ўваходзіць у рад наступных шкодных для суб'екта прадметаў: месяц, камень на моры, рак, воўк, мядзведзь, нячыстыя звышнатуральныя істоты і г.д. Параўн.: ...было на свеці тры царыкі: первы царык – зялёны дуб у полі, другі царык – белы камень на моры, трэці царык – шырокі месяц на небе... (Зм., 597), *На сінім моры стаіць дуб зялёны, на тым дубі... трыдзевяць гадзюк... (Зм., 378)*. З зялёным дубам у замовах кантактуюць змеі, гадзюкі, чорны крумкач і г.д.: *На сінім моры, на зялёным стаіць дуб... сядзіць чоран воран без касцей... (Зм., 231), На моры... стаіць іва зеленая (варыянт: явар)... там живець змяя Шкурапая-Праскавея... (Зм., 325)*.

З прыведзеных прыкладаў відаць, што зялёны колер у замоўных тэкстах звязваецца, як правіла, з другімі членамі супрацьпастаўленняў *свой–чужы, добры–благі, хрысціянін–нехрысць, суша–мора, унутраны–вонкавы, хата(двор)–лес(поле, мора і г.д.)* ці выступае як нейтральны.

Такім чынам, даследаваныя намі тэксты беларускіх і рускіх замоў у аспекце колераабазначэнняў дазваляюць зрабіць выснову, што колер меў важную ролю ў міфалагічных уяўленнях людзей аб навакольным асяроддзі, што вельмі акту-

альна пры рэканструкцыі і аналізе старажытнай мадэлі свету ўсходнеславянскага народу.

¹ Гл.: Жылінская І. А. Прастора і час у беларускіх замовах // Весн. Беларус. ун-та. Сер.4. 1995. №3, С.9.

² Замовы. Мн., 1992; Русские заговоры. М., 1993.

А.М.РУДЭНКА

ШЛЯХІ ФАРМІРАВАННЯ КАГНІТЫўНАЙ ЛЕКСІКІ ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ

Параўнальнае вывучэнне беларускай і англійскай кагнітыўнай лексікі паказвае значную іншамоўную прысутнасць у названай семантычнай сферы. Для беларускай мовы гэта рускі і польскі ўплыў, а для англійскай – французскі і лацінскі. Няма неабходнасці паўтараць, якімі фактарамі гістарычнага развіцця абумоўлены такія ўплыў, цікава толькі тое, што карціна пранікнення іншамоўнай лексікі ў абедзвюх мовах падобная. У дадзеным артыкуле гэты тэзіс даказваецца на матэрыяле дзеясловаў. І ў беларускай, і ў англійскай мовах ментальныя абазначэнні фарміраваліся наступным чынам: 1) незапазычаныя першапачатковыя абазначэнні кагнітыўных працэсаў і станаў; 2) незапазычаныя пераносныя абазначэнні; 3) абазначэнні, запазычаныя з пераноснай інтэлектуальнай семантыкай; 4) абазначэнні, запазычаныя з семантыкай канкрэтнага фізічнага дзеяння ці стану, якія развілі пераносныя значэнні ў прымаючай мове; 5) абазначэнні, запазычаныя з абодвума значэннямі: прамым і пераносным.

Любая ЛСГ кагнітыўнай сферы ў беларускай ці англійскай мовах дае магчымасць назіраць усе названыя спосабы фарміравання гэтай сферы ў колькасных суадносінах, блізкіх да суадносін у лексіконе ўвогуле. Мы паказваем на дзеясловах са значэннем 'рабіць заключэнне' і 'сумнявацца'. Спосаб прыходу слова ў групу, у адпаведнасці з прыведзенай класіфікацыяй, адзначаецца ў квадратных дужках.

У беларускай мове семантэма 'заклучаць' абазначаецца лексемамі *выводзіць* [2], *дэдуцыраваць* [3], *заклучаць* [3], *рашаць* [2], *судзіць* [2]. Бел. *судзіць*, якое ўваходзіць у дадзены сінанімічны рад, можа ўжывацца як з ускосным аб'ектам (*судзіць аб кім-, чым-небудзь, пра каго-, што-небудзь*), так і без дапаўнення: *Я хацеў бы, каб ты зусім бесстаронна судзіла пра мае ўчынкi* (Зарэцкі). Гэты дзеяслоў абазначае таксама 'разглядаць што-н. у судовым парадку' і ў гэтым значэнні можа мець пры сабе прамы аб'ект (часцей *судзіць каго-н.*): *Праз некалькі дзён Ляксея судзілі* (Ермаловіч). З прыведзенага спісу дзеясловаў ён мае найбольш старажытнае паходжанне: праслав. *sęditi 'сумесна абдумаць' < і.е. **som-* (прэфікс са значэннем сумеснасці) + **dhē-* 'рабіць', 'дзець'.

Бел. *рашаць* – агульнаўсходнеславянскае слова, яго семантычнае развіццё змянялася ў некалькі этапаў: 'рашыць' ← 'дазволіць, адпусціць' ← 'развязаць' (менавіта ў такім значэнні дзеяслоў ужываўся ў старабеларускай мове).

Дзеяслоў *выводзіць* ужываецца ў беларускай мове больш рэдка, чым *рашаць*, што звязана з актыўным ужываннем яго ў прамым значэнні. У значэнні 'рабіць вывад, заключэнне' ён можа мець пры сабе прамы аб'ект: *выводзіць формулу*. А ў старабеларускай мове дадзенае слова ўжывалася з семантыкай 'даказаць, выявіць' (*правду правдою вывеіти* – Апакр.166). Гэта значэнне, у сваю чаргу, развілося як пераноснае на базе прамога 'вывесці адкуль-н.'

Два з беларускіх слоў дадзенага раздзела паводле паходжання з'яўляюцца запазычаннямі ХХ ст. з рускай мовы: *заклучаць* і *дэдуцыраваць*. Бел. *заклучаць* азначае 'прыходзіць да заключэння (вываду)', 'рабіць заключэнне (вывад)' толькі з даданым дапаўняльным: *Доктар заклучыў, што ў Андрэя стэнакардыя, і адрозна накіраваў у палату* (Кандрусевіч). Па свайму значэнню *заклучаць* больш вузкае, чым *рашаць*, яно абазначае толькі апошні этап у паслядоўнасці прыняцця рашэння: 'вызначаць' → 'рашаць' → 'рабіць вывад, заключаць'. Рус. *заклучать* з'явілася як словаўтваральная калька адпаведнага германскага (ням. *schliessen*) ці раманскага (лац. *concludere*) слова. Дзеяслоў *дэдуцыраваць* у беларускай мове ўжываецца выключна ў кніжным стылі, пераважна ў тэкстах па логіцы, філасофіі і пад. Менавіта ягоным спецыфічным ужываннем абумоўлена тое, што ён, як правіла, не мае пры сабе аб'екта. Рус. *дедуцировать*